

NOVÉ PODNETY NA SYNTÉZU VÝPOVEDÍ O ČLOVEKU

BOŽENA SEILEROVÁ: Človek vo filozofickej antropológii. Bratislava, Iris 1995, 152 s.

Problém integrácie výpovedí o človeku, no najmä problém integrácie vied o človeku je pretrvávajúcou témou 20. storočia. Naposledy to boli šesťdesiate a sedemdesiate roky, kedy sa záujem mnohých európskych filozofov vrátane československých sústredil na filozofickú problematiku človeka. Viedli k tomu viaceré podnety z existencializmu, z Marxových *Ekonomicko-filozofických rukopisov* i situácia vo vedách o človeku, ktorá priamo vyzývala na filozoficko-metodologickú reflexiu viazucu sa najmä na problém diferenciacie a integrácie vied. Na historickom pozadí tejto situácie B. Seilerová zverejnila monografickú štúdiu *Človek vo filozofickej antropológii*.

Autorka rozčlenila štúdiu do siedmich kapitol: *Pojmové vyjadrenie človeka; Historické obrazy človeka; Schelerov program filozofickej antropológie; Predchodcovia filozofickej antropológie; Predstavitelia filozofickej antropológie; Ľudská prirodzenosť a ľudská podstata; Problém obrazu celistvého človeka*.

Čo nového prináša Seilerovej štúdia do filozofickej reflexie "problematiky človeka", aké myšlienkové podnety v nej nachádzame? Na začiatok treba spomenúť analýzu pojmov, ktoré sa v literatúre zväčša neproblematizujú a používajú sa skôr samozrejme, intuitívne. Sú to napríklad pojmy a termíny: obraz človeka, celistvý obraz človeka, celistvý človek, ale aj metodologické súvislosti rôznych definícií, charakteristík človeka. Do súboru upresňovania pojmov patrí aj zdôraznenie odlišnosti tematiky a pojmov filozofickej antropológie na jednej strane a filozofie človeka na strane druhej, ktoré sa neziadka v literatúre stotožňujú (zrejme pre ich tematickú blízkosť, neprihliadajúc na odlišné zretele determinujúce špecifickosť výpovedí o človeku). Vyskytujú sa totiž vymedzenia a charakteristiky filozofickej antropológie, v ktorých sú začlenené rozmanité filozofické a teologické reflexie človeka. Autorka preto upozorňuje, že existencialistickí filozofi výslovne odmietali tematizáciu človeka v smere filozofickej antropológie, ako ju načrtol M. Scheler (a realizovali jeho nasledovníci). Podnetom jeho programu filozofickej antropológie bola záplava poznatkov o človeku spôsobujúca, že človek podľa neho "už nevie, čím je, no zároveň vie, že to nevie". Ide teda o filozofické výpovede o človeku, ktoré sú späté s tvrdeniami vied o jednotlivých stránkach človeka. V Schelerovom programe filozofickej antropológie B. Seilerová nachádza totožnosť s ontologickými paradigmami vyjadrenými v otázke antických filozofov "Čo je človek?", ktorá predpokladá odpoveď objasňujúcu včlenenosť človeka do štruktúry súcna. Takto tematizovaný výskum človeka dokladá jednak materiálom mýtického vedomia a dejín európskej filozofie, jednak poznatkami vied o človeku z 20. storočia.

B. Seilerová nepoprela svoje skúsenosti učiteľky filozofie, keď podáva slovenskému čitateľovi prvú systematickú, materiálovo fundovanú inštruktívnu analýzu názorov popredných filozofických antropológov. Jej zdanlivo malá kritickosť voči ich názorom má zrejme dôvody. Svoj postoj k nim totiž formulovala v inej výskumnej

perspektíve štúdie, a to v riešení problému "celistvého človeka" v analýze požiadavky vytvoriť "celistvý obraz človeka". Práve v tomto zreteľne formulovanom probléme výpovedí o človeku, o možnostiach špeciálnych vied a filozofie o takejto forme integrácie pri vytváraní obrazu človeka spočíva najväčší prínos myšlienkovvej iniciatívy B. Seilerovej.

Obrysy tohto myšlienkového smerovania sú zjavné najmä v samostatnej kapitole o predchodcoch filozofickej antropológie. K predchodcom filozofickej antropológie v zmysle Schelerom vytýčeného programu filozofickej antropológie autorka zaraďuje C. A. Helvétia a I. Kanta. Skutočnosť, že oboch filozofov pokladá za predchodcov filozofickej antropológie, je podmienená funkciou kategórie celku v syntéze poznatkov o človeku. Kategórii celku venuje osobitnú pozornosť aj pri riešení problému "obrazu celistvého človeka" i pri objasňovaní možnosti filozofie podieľať sa na tejto úlohe. Pri aplikácii kategórie celku na rozmanité výpovede o človeku B. Seilerová vychádza z poznatku, že štruktúrovaný celok má osobitné riadiace podsystémy, ktoré vyjadrujú jeho integritu. Pri poznávaní človeka plní funkciu integrity poznatkov niektoré antropínium, ku ktorému ako k pojmovému centru gravitujú ostatné antropína. Z naznačeného metodologického hľadiska analyzuje aj Kantov spis *Antropológia z pragmatického hľadiska* a vyslovuje názor, že jeho dielo by sa dalo reinterpretovať aj v duchu Schelerovho programu filozofickej antropológie (s. 57).

B. Seilerová analyzuje aj pokusy syntetizovať vedecké poznatky o človeku v 20. storočí. Prvým je pokus A. Carrela (lekára, nositeľa Nobelovej ceny) v knihe *Človek, tvor neznámy* (1935) a druhý pokus je spätý s menom genetika N. P. Dubinina v knihe *Čo je to človek* (1983). Na podporu svojho výberu autorka uvádza vyjadrenie P. Teilharda de Chardina, že Carrelova kniha je riešením všetkého, čo môžeme o človeku poznať. Sama pokladá Carrelovo úsilie za užitočné kompendium poznatkov z rozmanitých vedeckých oblastí o fenoméne človeka. Pokiaľ ide o Dubinina, zisťuje, že syntézu poznatkov organizoval v rámci vzťahu biologickej a sociálnej stránky človeka a v súlade s mnohými marxistickými filozofmi zdôrazňoval nevyhnutnosť komplexného výskumu človeka a vytvorenie jednotnej vedy o človeku. Autorka sa v tejto súvislosti vyslovuje k pojmu komplexnosť výskumu a k problému jednotného poznania človeka. Dokazuje, že slabou stránkou týchto výziev je to, že neukazujú, ako syntetizovať poznatky o človeku (s. 131) a že nevymedzujú pojem celistvý obraz človeka. Vyjadruje sa aj k názorom C. F. von Weizsäckera, ktorý sa pokúsil o syntézu poznatkov z fyziky, evolúcie prírody, metafyziky a kultúry.

Úsilie o stvárnenie celistvého, vedeckého obrazu človeka autorka fundamentálnejšie sproblematizovala otázkou, či v ňom nejde iba o nekritickú, neexplikovanú snahu o určitú formu celistvosti. Odpovedá, že to je naozaj tak. Domnieva sa, že plodné sú tie formy integrácie, syntézy výpovedí o človeku, ktorých integračné väzby vychádzali "zhora", t.j. z poznania špecifickosti kvalitatívne vyšších, komplexnejších úrovní bytia človeka. Pokiaľ ide o vedeckú syntézu (podľa dnešného gnozeologického statusu vedy) poznatkov o človeku, B. Seilerová usudzuje, že takáto syntéza nie je možná už z toho jednoduchého dôvodu, že nemôže integrovať poznatky o tých stránkach ľudskej subjektivity, o ktorých vypovedá filozofia, umenie a náboženstvo a dodajme, že aj psychológia a politológia. Konkrétne hovorí, že "ukazuje sa

metodologická neúnosnosť a neadekvátnosť vytvoriť tzv. vedecký obraz celistvého človeka" (s. 140).

Syntéza výpovedí o človeku patrí však k špecifiku filozofie. B. Seilerová vysvetľuje, že filozofické obrazy človeka sa vyznačujú tým, že podávajú obraz o jednote špecifických vlastností ľudskej subjektivity, antropín, sústredených v niektorom z nich. Taktó sú konštituované jednotlivé obrazy človeka vo filozofickej antropológii, napríklad Schelerov, Gehlenov, Plessnerov, Portmannov atď. V tejto obsahovo dominantnej časti knihy B. Seilerová vlastne explikuje súvislosti, ktoré nachádza v dejinných obrazoch človeka a ktoré syntetizuje filozofická antropológia. K nej, aspoň v súčasnosti, nejestvuje iná paradigmatická alternatíva. Taktó argumentované stanovisko k oblasti pojmových kategórií (kategória celku) a dejinno kultúrneho materiálu (obrazy človeka, definície človeka, filozofická antropológia) je jednoznačnou, jasnou odpoveďou na výzvy vedecky syntetizovať poznatky o človeku, resp. integrovať vedy o človeku. Zatiaľ sa síce nerealizovali, no ich autori prehliadali formu syntézy v dielach filozofických antropológov. Pravda, to, ako sa komu syntéza podarila, je iná vec. Autorka zdôrazňuje napríklad postreh O. Bollnowa, že v dielach filozofických antropológov nenašiel konceptuálne prepojenie hlavnej paradigmy s oblasťou spoločenského života. No v tejto súvislosti je dôležité tvrdenie B. Seilerovej, že filozofická antropológia je formou syntézy výpovedí o človeku, že je schopná vytvárať to, čo sa nedostatočne reflektovane požaduje vo výzvach vytvoriť celistvý obraz človeka.

Originálny prístup B. Seilerovej k zjednoteniu hľadísk filozofickej a vedeckej syntézy výpovedí o človeku naznačuje zároveň aj nové podnety pre rozvoj filozofickej antropológie. Práca *Človek vo filozofickej antropológii* si preto zasluhuje pozornosť širšieho filozofického a odborného vedeckého spoločenstva.

František Vartík

Prof. PhDr. František Vartík, CSc.
Radarová 6
821 02 Bratislava
SR